

Nærværets og glædens pædagogik

Interview med Jørgen Lyhne

af Erik Lyhne.

Jørgen Lyhne er uddannet psykolog fra Århus Universitet og har endvidere uddannelse i musikvidenskab og som klassik guitarist fra Det Jyske Musikkonservatorium. Formand for Børne- og Ungerådet i Århus Kommune 2000-2004, medlem af skolebestyrelsen ved Strandskolen 1994 - 2002 og 2006 - og formand for skolebestyrelsen på Risskov Amtsgymnasium 2005 - 2006. Redaktør af tidsskriftet Kognition & Pædagogik fra 2003. Har undervist i faget PUP (Pædagogik, Undervisningslære og Psykologi) på Det Jyske Musikkonservatorium og Nordjysk Musikkonservatorium. Siden 1991 været ansat som lektor i psykologi og specialpædagogik på Danmarks Lærerhøjskole og nu på VIA University College.

Udvalgte udgivelser: "Positiv psykologi - positiv pædagogik", (2008), "Et nyt læringslandskab - Flow, intelligens og det gode læringsmiljø", (2005) - Begge sammen med Hans-Henrik Knoop, In Kognition & Pædagogik "Emotion og læring", (2007), "Pausen: et musikalsk essay om stilhed", (2004), "Kollektivt flow: Interview med Peter Bastian", (2004)

Hvordan er musikken kommet ind i dit liv og på hvilken måde har den præget dit liv indtil nu?

Jeg er opvokset i et hjem med klaver. I 60'erne var det noget særligt at musikken fyldte meget i familiens liv. Mine forældre var en slags rollemodeller, hvilket satte tydelige musikalske spor.

Som jeg ser det nu, har musikken tilføjet mit liv nogle særlige perspektiver og dimensioner både som barn og senere som ung og voksen. Den har givet adgang til sider af tilværelsen, som ikke ville have været der uden min musikalske opvækst. Jeg tænker tilbage på oplevelser, hvor nærvær og intensitet var i centrum for legen. Det har været en stærk og kreativ faktor, som har medvirket til at føre min musikalske interesse med ind i fremtiden.

Hvilken betydning har det haft senere i dit liv?

Det har stemt min psyke og givet mit liv et levende og bevægeligt fundament, hvor jeg er blevet tunet ind på en universel musisk dimension. Musik åbner for alle ens sanser. Normalt tænker man måske mest på høresansen, men jeg vil hævde, at alle sanser skærpes og klart forstærker vores kropslige fornemmelse af kontakt med verden.. Den kropslig sanselige forbundethed med verden, der er kendetegnet ved det at være et musisk menneske.

Kan du se paralleller og forskelle fra 50'ernes og 60'ernes barndom til barndommen i år 2008?

Der er mange paralleller og forskelle, som er beskrevet i forskellige bøger. Men generelt kan man sige, at der var meget videre rammer for børnenes tilværelse. Nogle rammer der gjorde, at barnet i høj grad selv fik lov til at forme store dele af sit liv uden voksne indblanding. Der var vide rammer men børnene vidste præcis, hvor grænsen for deres frihed var.

I dage kan man sige, at barndommen er præget af det jeg kalder for valgets tyranni. Man har uanede sammenhænge, hvor man hele tiden skal træffe et valg. I dag er der ikke så meget der er

givet. Alene det at købe en pakke havregryn i et supermarked er forbundet med valg af livsstil. Der er mange produkter – der er økologisk, discount, mærkevarer mv. Valgets tyranni finder vi også i børnenes liv. Hver eneste dag skal børn tage stilling og forhandle deres hverdag på plads. Mange valg er gradvist rykket tættere og tættere på barndommens univers, og ikke alle børn er lige godt stillet for at træffe de "rigtige" valg blandt alle hverdagens mange valgmuligheder.

Kan det musisk-æstetiske have en betydning for disse børn?

Ja, det er jeg ganske sikker på. I dagens Danmark bliver børn i høj grad opdraget til at træffe beslutninger og forme deres dag ud fra rationelle overvejelser. Vi lever i det hele taget i et samfund, der lægger langt mere vægt på rationalitet frem for emotionalitet. Vi træffer valg baseret på fornuftsbestemte overvejelser og intellektuelle argumenter. Hermed sker der en form for fravalg af emotionelle, sansemæssige og kropsligt forankrede overvejelser. Er det f.eks. smagssansen, økonomien eller det "politiske korrekte" valg af økologien, der bestemmer valget af havregryn i supermarkedet?

Tilsvarende ser vi en skole, der bliver mere og mere sporet ind på at styrke børns kognitive videnskabelige udvikling og i mindre grad giver plads til den sociale og emotionelle udvikling.

"Jeg ville ønske at man i skolen kunne komme frem til at ophæve dette modsætningsforhold mellem hjerte og hjerne, at lysten til at lære smelter sammen med pligten til at lære."

Hvordan kan man det, i en tid hvor de "hårde fag" som dansk og matematik er i centrum?

Det er også en stor kunst og jeg tror der er store vanskeligheder med det rundt omkring i det danske skolesystem. For mig at se handler det bl.a. om, hvordan man håndterer evalueringsspektet. Testbegrebet forbinder vi ofte med mange negative associationer og mange bryder sig ganske enkelt ikke om, at vi skal teste børn i skolen. Ved at fokusere på evaluering, der bliver meningsfuld for den læring, som børn naturligt stræber efter og som skolesystemet jo selvsagt vil fremme. Så ser jeg ikke nogen problemer i at kombinere sjove gode oplevelser i læringsammenhænge med det, at man stræber efter at nå nogle klare og meningsfulde mål i undervisningen.

Skal de musisk-æstetiske oplevelser så være hjælpemiddel for de mere "hårde fag"?

Jeg vil hellere tale om positive emotionelle oplevelser, som de musisk-æstetiske processer er så fulde af. Fra relativ ny forskning ved man, at positive emotionelle oplevelser fremmer kreativitet. Der sker det, at spændvidden i det kognitive system udvides og opbygges. Man kan sige, at positive emotionelle oplevelser skaber åbenhed overfor forandring. Det er altså bare med at bruge humor, latter, musik eller andre æstetiske virkemidler i læringsammenhænge. Som en katalysatoreffekt vil det netop kunne fremme de emotionelle oplevelser, som vi ved giver anledning til udvikling, iverigdom, kreativitet mv.

Kan vi flytte fokus fra kravet om testning i skolen til positiv læring i det uddannelses billede, vi har i Danmark i dag?

Det både tror og håber jeg på, men det vil blive en kæmpemæssig opgave. De sidste 50 - 100 års skolevirksomhed i Danmark har været baseret på tankevirksomhed og refleksion: det kognitive, det intellektuelle, de sproglige kompetencer etc. Det er selvfølgelig enormt vigtigt at fremme de intellektuelle ressourcer, men omvendt skal vi væk fra at det kognitive – det tankemæssige bliver et monopol i uddannelsesmæssige sammenhænge.

Jeg håber og tror, at vi nu går ind i en periode, hvor den følelsesmæssige intelligens – den følelsesmæssige tilgang til læring kommer til at fylde meget mere.

Hvordan kan det indarbejdes i skolen i praksis?

Det handler om at det skal være sjovt at lære i hver eneste time – uanset hvilke fag der undervises i. Matematik, musik, idræt

Christen Kold sagde – først opleve så oplyse. Det handler nemlig om "liv, lyst og læring", om at fremme læring ved at puste liv i enhver dansk og matematiktime. Det skal være meningsfuldt og sjovt at være til stede på alle klassetrin og i alle læringsammenhænge. Vi skal skabe en positiv stemning i lærings-/klasserummet. Det handler både om lærernes og elevernes oplevelse af, at undervisningen ikke kun danner mening fordi vi arbejder efter et mål, som er fastsat fra

ministeriel side i en CKF eller trinmål for faget. Det skal også handle om, at det er meningsfuldt i den sammenhæng vi er i lige nu. At vi bygger undervisningen på, at have det rart, at have det sjovt og at det skal være tilladt at grine også i matematiktimen, i det der er det fagligt fornuftige at beskæftige sig med.

"I disse processer er målet at skabe en stemning så læringen lykkes, så projektet bliver bedst muligt. Når man har været fælles om at nå et mål, kan man sige, at god læring også har fremmet glæden. Det hænger også sammen med at forskningen viser, at glade og trygge børn lærer bedst."

Det er ikke et fag man kan læse sig til at blive god til, hvordan skal vi ruste lærerne/de studerende med den kompetence?

Det er et fænomen der har været undervejs gennem en årrække. I 1993 indførtes der en ny folkeskolelov, hvor man vedtog - at den musisk-æstetiske dimension skulle være tilstede i alle fag. Allerede den gang havde man øjnene åbne for, at det var en kvalitet i sig selv. Her 15 år senere er man kommet meget videre, for meget forskning, har siden hen dokumenteret betydningen af både den musisk-æstetiske dimension og ikke mindst de positive emotioners betydning for læringsmiljøet og dermed indlæringen.

Det er et område, der skal udvikles i didaktikken. Det handler om at udvikle lærerpersonligheden i lige så høj grad som den faglige personlighed. Det handler om, at turde være i kontakt med de børn der er tilstede. Vi har alle sammen oplevelser fra vores barndom, hvor vi har været i kontakt med mennesker, der har formået at bringe os et stjernesud længere frem i udviklingen.

Mennesker der har turdet involvere sig i at være i kontakten med det enkelte barn. Her handler det om den menneskelige kontakt frem for det faglige niveau. I erindringerne fra min egen skoletid er det jo netop de personer, der står tydeligst frem. Fra mine børns skoletid kan jeg ligeledes se mange eksempler på lærere, der har formået at skabe den tillidsfulde og gensidige respekt, der ligger i den tætte relation.- og som dermed har formået at skabe den stemning, der har betydet uendeligt meget for at gøre børnene interesserede i deres fag.

Her taler vi om nærvær og intensitet. Det, at turde være i kontakt med børnene, at turde involvere sig i deres hverdag, i deres følelser. Man kan sige, at vi alle som mennesker er i stand til at afkode andre menneskers psyke. Vi kan "læse" andre mennesker og er det man kalder for "hypersociale individer". Dermed er vi også i stand til at dele vores egne oplevelser med andre mennesker. Det er det, vi skal turde gøre i undervisningen - og det gælder indenfor alle fag og på alle alderstrin.

I det du kalder for "nærværets pædagogik" har lærerens personlighed vel større betydning end det faglige indhold?

Det kan man på sin vis godt sige, men det er på den anden side heller ikke min hensigt at stille de faglige mål for meget i baggrunden og fokusere på, at det bare skal handle om underholdningsaspektet og kontaktspektet. Hvis man iagttager børn når de opfinder og leger en leg eller når de spiller computer, så ser vi ganske ofte meget tydeligt, den form for nærvær, vi alle drømmer om, skal være tilstede i skolens læring. Man kan kalde det en tilstand af FLOW, altså en tilstand, der er kendetegnet ved en ekstrem høj grad af engagement, fordybelse og glæde, i det man foretager sig. Jeg ved godt, at børn som oftest selv tilvælger i disse situationer. I matematiktimen er det ikke alt, barnet selv tilvælger. Det er en fantastisk vigtig udfordring for læreren og eleverne i undervisningen at stræbe efter det engagement, som børnene viser, når de selv tager ansvaret. Sker det, så tror jeg man kan nå rigtig langt.

Du vil altså overføre det engagement, som børn udviser, når de er "på egen boldbane" til læringsmiljøet?

På en måde handler denne opfattelse jo om en dyb respekt for barndommen og en dyb respekt for det, at man som barn er nysgerrig og gennem leg udvikler sit adfærdsrepertoire, sin viden om sig selv og verden. Den nysgerrighed, som barnet naturligt besidder, er et kæmpe potentiale i alle former for undervisning. Den skal vi turde involvere i undervisningen. Det handler for mig at se i høj grad om at medinddrage børn. I princippet skal vi i det danske samfund turde give børnene medindflydelse i alle de forhold, der gælder deres eget liv. Det er ikke bare noget, vi kan gøre, vi er sådan set forpligtet til at gøre det via børnekonventionen.

Du har været medlem i skolebestyrelsen på dine børns skole i mange år. Hvordan vil du beskrive den udvikling, du har set indenfor det musisk-æstetiske område.

Jeg synes, der er sket alt for lidt. Det bedste man kan gøre som skolebestyrelsesmedlem, er at være i tæt kontakt med det, der sker i skolens liv, være en aktiv debattør for både skolens personale og ledelse. Jeg tror også, at man gennem et lang sejt træk, kan være med til at ændre på tingene, for der er som regel en meget stor åbenhed fra skolens ledelse til forandringer og til at søge inspiration dels til at søge andre arbejdsformer og dels til at håndtere læring på en anderledes kreativ måde.

Jeg tror dog ikke, at det er skolebestyrelserne, der har flyttet mest i forhold til undervisningsindholdet, men der skabes en god dialog i det forum, og man får som forældre en god fornemmelse af den hverdag som børnene befinder sig i.

"Musik åbner for ens sanser og når vi snakker om musik, er det oftest primært høresansen, som man er opmærksom på. Jeg vil hævde, at alle sanser skærpes hvilket forstærker vores kropslige fornemmelse for kontakt med verden. Den kropslig sanselige forbundethed med verden, der er kendetegnet ved det at være et musisk menneske."

Du har været formand for Børne- og Ungerådet i Århus Kommune. Har du sat nogle musisk-æstetiske fingeraftryk gennem det arbejde?

Jeg vil nævne to projekter: I det ene projekt fik vi bl.a. kontakt med studerende fra pædagoguddannelsen og involverede dem i at komme i øjenhøjde med det, der foregår i børnenes hverdag. I et andet projekt handlede om at fremme kammeratskabet i klasserne. Vi fik ca. 1500 børn til at medvirke i konkurrencen om, hvem der var "Byens bedste kammeratklasse". Jeg skal love for, at der viste sig rigtig mange ideer og ressourcer. Vi fik mange kreative eksempler på tegning, musik, rollespil, historier og scenarier der, fra børnenes side, viste hvordan man kan fremme et godt kammeratskab i skolen. Alle de input vi fik fra børnene, brugte vi dels til at skabe fokus og debat omkring kammeratskab på skolerne i Århus og dels også overfor det politiske system. Her havde vi en god dialog med de ansvarlige rådmænd i kommunen. Som resultat af hele dette arbejde har vi kunnet se at indsatsen mod mobning og det at fremme kammeratskab har båret frugt gennem de seneste år i Århus.

Er der en sammenhæng mellem et trygt socialt miljø i en skoleklasse og den indlæring der sker?

At føle sig forbundet med andre i et socialt netværk og opleve anerkendelse ved man, fra megen socialpsykologisk forskning, fremmer tryghed og trivsel. En høj grad af skoletrivsel fremmer læringsmulighederne. Derfor er det også en ekstrem vigtig parameter, at man som lærer opbygger et trygt socialt miljø i en klasse. Det er det samme, der var hensigten med vores kammeratskabs projekt i Børne- og Ungerådet i Århus Kommune. Det var et projekt, der netop rettede sig mod at sikre et godt socialt netværk.

Hvad er politikernes reaktion på, at det sociale niveau er så vigtigt?

Jeg mener, at vi kan se, at vores resultater er afspejlet i de kommunale skolepolitikker, der kom i kølvandet af vores projekt. Som sagt havde vi en høj grad af lydhørhed fra politikernes side og jeg tror, at vi Børne- og Ungerådet i Århus Kommune har været inspirationskilde til at sikre en øget fokus på betydningen af det sociale aspekt i børnenes liv. Ikke mindst i indsatsen overfor de udsatte børn, som ofte har det allersværest i hverdagen med at få det sociale netværk til at fungere.

Du har en baggrund som musiker og nu arbejder du som psykolog. Hvordan indgår din musiske baggrund i dit nuværende arbejde?

I den form for nærvær der skal være i musikerens opmærksomhed i forbindelse med musikudøvelsen. Den samme form for nærvær er der i den menneskelige kontakt, som er et af psykologens vigtigste egenskaber at besidde. Det handler igen om nærvær og forbundethed med det, der sker i ens liv. Som musiker føler man sig i et med sit instrument og den musik man udøver. Ikke som musiker der reproducerer et nodeblad, men som en form for katalysator i processen, hvor den musikalske idé formidles til publikum. Musikeren er i et med musikken. På sammen måde har psykologen et professionelt værktøj, nemlig at beherske kontakten mellem sig selv, inklusive ens professionelle indsigt og viden og den person der sidder over for én i en samtale. I bund og grund er det en relationskompetence. På præcis samme måde skal læreren være den katalysator, der gennem nærvær formidler udviklingen af barnets kreative og udviklende læring. Det er nærværets og glædens pædagogik. Når det lykkes i klasserummets fællesskab bliver det optimalt set til

oplevelsen af kollektivt flow. Lærere kender den berusende glæde ved at slutte en time med oplevelsen af at "i dag var den der bare – det hele lykkedes og alle var med"

Ting ta'r tid og de musisk æstetiske processer er forbundet med evnen til at kunne fordybe sig. Har børn i dag plads og rum til det?

Det har en meget stor betydning at børn lærer at fordybe sig. I den tidlige barndom sker fordybelsen sammen med den voksne. Man bliver måske båret rundt og kigger på ting og har sammen med den voksne en fælles oplevelse af opmærksomhed omkring en bog – et billede – en bold eller lignende. Den fælles oplevelse og opmærksomhed er i princippet starten på at kunne fordybe sig alene. Her lærer barnet at kunne fokusere sin opmærksomhed og gennem hele barndommen optrænes denne færdighed. På et tidspunkt bliver barnet så i stand til at fokusere sin egen opmærksomhed uden hjælp fra andre. Denne proces svarer ganske nøje til den proces man ser i den musiskalske udvikling, hvor man gradvist udvikler sig fra total afhængighed til uafhængighed af ens lærer.

Små børn vælger ud fra lyst og deres opmærksomhed styres af "hjertet". Når børnene kommer i skole skal dette "lystprincip" ofte erstattes af et "realitetsprincip" og så styres opmærksomheden af "hjernen". Jeg ville ønske at man i skolen kunne komme frem til at ophæve dette modsætningsforhold mellem hjerte og hjerne, at lysten til at lære smelter sammen med pligten til at lære.

Hvis vi kigger på de store klasser i skolen ser man ofte disse egenskaber komme til udtryk i forbindelse med projektarbejdet, hvor eleverne selv er engagerede i og har ansvar for processen. Her er det et kollektivt flow, hvor grupperne i fællesskab arbejder på at nå frem til det de stræbte efter. Den fælles samarbejdsånd og det, at alle er klar over, hvor det fælles mål for aktiviteten er. Vi kan i virkeligheden også opleve det i de små klasser, hvor en hel klasse har haft et forløb de har været optaget af. Det kunne være en faglig aktivitet i matematik eller dansk, en historie som læreren har fortalt eller skabe en musical ...

I disse processer er målet at skabe en stemning så læringen lykkes, så projektet bliver bedst muligt. Når man har været fælles om at nå et mål, kan man sige, at god læring også har fremmet glæden.

Det hænger også sammen med at forskningen viser, at glade og trygge børn lærer bedst.

Kan du uddybe hvilken forskning, der viser det?

Den moderne hjerneforskning giver på en interessant måde indblik i, hvordan de centre i hjernens komplicerede netværk, der er allermost involveret i bearbejdning af vores følelsesmæssige oplevelser (amygdala), netop er de hjerneområder, der er tættest forbundet med de områderne i hjernen, der gør os i stand til at knytte os til andre mennesker (orbito-frontal-cortex). Lidt forenklet kan man sige, at barnets hjerne udvikler sig i tre trin, svarende til tre niveauer i hjernen. Det første trin knytter sig til den nederste del af hjernen (krybdyrhjernen eller "hjernens kælderetage"), som "taler" kroppens og sansernes sprog. Det næste trin involverer den emotionelle udvikling og den emotionelle intelligens. Det er hjernens "stueetage" – også kaldet følelseshjernen. "Overetagen" – hjernebarken – giver rum for refleksion, sprog og intellektuelle kompetencer. Pointen er at den seneste del af den hjernemæssige udvikling, som foregår i hjernebarken og især i den frontale del og omfatter evnen til refleksion og selvrefleksion baseres på det fundament, der er skabt i kraft af den sociale og emotionelle hjerneudvikling.

"Nærværets og glædens pædagogik. Når det lykkes i klasserummets fællesskab bliver det optimalt set til oplevelsen af kollektivt flow. Lærere kender den berusende glæde ved at slutte en time med oplevelsen af at "i dag var den der bare – det hele lykkedes og alle var med."

Hvordan vil du karakterisere "glædens pædagogik"?

Ved at man har givet eleverne lejlighed til at fordybe sig i processerne på en måde, hvor alle sanser har været åbne. Det kræver en meningsfuld læringsopgave og det er en kunst i sig selv at få læringsopgaverne reformuleret, så de fremstår meningsfulde. Det er en kæmpemæssig udfordring.

Jeg tror, at der hvor man skal starte ved at revurdere vores syn på uddannelse. Jeg håber, det kommer helt af sig selv i løbet af de næste 10 år, for der er mange forskere, der har arbejdet med "glædens pædagogik" og "følelsernes intelligens". Jeg håber, at det på den måde kan være med til at flytte fokus fra den kognitive intellektuelt orienterede læringsopfattelse over til den mere emotionelt orienterede læringsopfattelse. Den vil blive forstærket gennem de næste år. Hvis man tænker tilbage til de gamle grækere, som jo havde alle de ni muser, kan man på en måde sige at vi genopfinder nogle af de egenskaber, der tidligere har været i centrum gennem historien.

Hvilken betydning har det at beskæftige sig med musik?

Det giver børnene adgang til den indre følelse af glæde og til deres krop. Det udvikler skolemæssigt deres evne til kommunikation og kreativitet i alle sammenhænge. Musikken skal ikke være et hjælpefag til andre fag. Musikken er noget i sig selv. Både det at lytte til og udøve musik er vigtigt for de fleste mennesker. Nogle finder dog nemmere glæden ved at være i naturen, maleriet, tegning, drama eller andre musisk-kreative udtryksformer. Det, der er behovet for os som mennesker, er, at få påvirket vores sanser. Sang og musik i skolen betyder meget for at skabe fællesskabsoplevelser, og det er en vigtig dimension i børnenes udvikling. Det at opleve noget sammen, det at opleve, at det lyder godt, når man synger sammen i klassen eller med hele skolen. Her er det dejligt at se, at flere og flere skoler har morgensang, som er med til at starte børnenes dag på en god måde. Ved at skabe en fælles stemning med en god sang, er der medvind på den videre skoledag.